

KATSAUS SUOMALAISEN RESERVILÄISKOULUTUKSEN TUTKIMUSKENTTÄÄN

OTTO PEKKARINEN

Kirjoittaja on kapteeni, joka opiskelee sotatieteiden tohtoriohjelmassa Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksella

TIIVISTELMÄ

Suomen kansalliseksi puolustusratkaisuksi on vakiintunut koko maan puolustaminen yleisen asevelvollisuuden avulla. Ratkaisevan tärkeä asema on kuitenkin sodan ajan joukkojen rungon muodostavalla reservillä. Artikkelissa laaditaan kokoava katsaus suomalaisesta reservin koulutuksesta analysoimalla reservin koulutukseen liittyviä tutkimuksia ja opinnäytteitä. Katsoauksessa keskityttiin erityisesti kertausharjoitusten merkitykseen reserviläisten osaamisen kehittämisessä, vapaaehtoisen maanpuolustustyön asemaan ja reserviläisten omaehtoiseen toimintakyvyn ja osaamisen kehittämiseen. Laadukas reservin osaamisen kehittäminen vaatii usean toimijan tarjoamien resurssien yhteensovittamista ja käyttämistä. Oleellista on selkeä kokonais-

näkemyksen sodan ajan joukkojen osaamisen kehittämisen vaatimasta kokonaisuudesta läpi joukon elinkaaren. Kertausharjoitukset ovat joukon suorituskyvyn rakentamisen päämenetelmä, mutta osaamisen kehittämistä voidaan tukea merkittävästi vapaaehtoisilla harjoituksilla ja Maanpuolustus- koulutusyhdistyksen koulutuksella. Vapaaehtoisilla maanpuolustusjärjestöillä on jatkossa merkittävä asema maanpuolustustahdon ylläpitäjänä ja kehittäjänä. Voidaan todeta, että reservin koulutuksen tutkimuskenttä on vielä hyvin hajanainen. Todennäköisesti ilmiötä kohtaan osoitetaan jatkossa kasvavaa tutkimuksellista mielenkiintoa, koska sitä voidaan pitää eräänlaisena asevelvollisuustutkimuksen alalajina.

JOHDANTO

Suomen kansalliseksi puolustusratkaisuksi on vakiintunut koko maan puolustaminen yleisen asevelvollisuuden avulla. Yleisellä asevelvollisuudella on yhteiskunnan vankkumaton tuki takanaan. Maanpuolustustahto on perinteisesti ollut yhteiskunnassamme erittäin korkealla tasolla, kuten varusmiesten loppukyselyt

ja muut kyselyt ovat toistuvasti osoittaneet (ks. esim. Laitinen 2010). Yleinen asevelvollisuus ja sen merkitys kansallisena puolustusratkaisuna on toki herättänyt runsasta keskustelua, kuten asiaan kuuluu (esim. Siilasmaa ym. 2010). Runsaan julkisen keskustelun seurauksena yleistä asevelvollisuutta kohtaan on osoitettu myös

kasvavaa tutkimuksellista mielenkiintoa (ks. Mäkinen 2013; Mäkinen & Muhli 2014). Viimeaikaisissa asevelvollisuusjärjestelmään liittyvissä tutkimuksissa on keskitytty erityisesti varusmieskoulutusta ja naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien nuorten arkeen (esim. Hoikkala, Salasuo & Ojajärvi 2009; Ojajärvi 2015).

Ratkaisevan tärkeä asema kansallisessa puolustusratkaisussamme on kuitenkin sodan ajan joukkojen rungon muodostavalla reservillä. Sodan ajan reserviin kuuluu Hyppösen (2015, 17) mukaan noin 900 000 varusmiespalveluksen suorittanutta henkilöä. Puolustusvoimauudistuksen myötä Puolustusvoimat joutui sopeuttamaan toimintaansa rakenteellisten tekijöiden ja taloudellisten realiteettien edellyttämälle tasolle. Käytännössä tämä näkyi varusmieskoulutusjärjestelmän supistamisena, jonka myötä reservin koulutuksen merkitys kasvaa (Pääesikunta 2014a; Hyppönen 2015).

Osana puolustusvoimauudistusta kertausharjoitusten määrä palautettiin tavoitetasolle ja vapaaehtoisen maanpuolustuksen asemaa suorituskyvyn rakentamisen tukijana kehitettiin. Vapaaehtoisen maanpuolustuksen myötä syntyy myös merkittäviä valmiuksia viranomaisyhteistyöhön. Osa reserviläisistä on henkilövärtä muun yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden poikkeusolojen tehtäviin eli he tekevät poikkeusolojen aikana samoja tehtäviä kuin normaalioloissa. (Hyppönen 2015.) Suorituskykyinen sodan ajan joukko muodostuu osaavista ja toimintakykyisistä yksilöistä. Osaamisen perusta luodaan laadukkaalla varusmieskoulutuksella. Saavutetun suorituskyvyn

ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi tarvitaan myös reservin osaamisen kehittämistä. Tämä kehitystyö rakentuu kolmen toisiaan tukevan osa-alueen muodostamalle perustalle, johon kuuluu riittävät ja laadukkaat kertausharjoitukset, joukkojen suorituskykyä tukeva vapaaehtoinen maanpuolustuskoulutus ja reserviläisten omaehtoisen osaamisen ja toimintakyvyn ylläpidon ja kehittäminen. (Pääesikunta 2014a.)

ARTIKKELIN TAVOITTEET

Tämän artikkelin tavoitteena on laatia kokoava katsaus suomalaisesta reservin koulutuksesta analysoimalla reservin koulutukseen liittyviä tutkimuksia ja opinnäytteitä. Katsauksen pohjana käytetään Maanpuolustuskorkeakoulun kirjaston vuonna 2014 laatimaa tutkimuskoonnosta, jossa haettiin reservin koulutukseen liittyviä tutkimuksia ja opinnäytteitä kolmestatoista eri tietokannasta (ks. Pääesikunta 2014a). Hakua täydennettiin kesällä 2015, minkä jälkeen lopulliseksi aineistoksi muodostui 24 eritasoista opinnäytettä. Nopeana havaintona tästä varsin suppeasta määrästä voidaan todeta, että aihepiirin tutkimuskenttä ei ole vielä kovin kattava. Tutkimusten mielenkiinnon kohteet ovat myös olleet varsin hajanaisia. Aineiston ulkopuolisesta materiaalista voidaan mainita laaja reserviläistutkimushanke, jossa tarkasteltiin reserviläisten fyysistä suorituskykyä. Tutkimuksessa ei kuitenkaan käsitelty reservin koulutusta tai osaamista (ks. Vaara ym. 2008). Artikkelin kirjoituksen aikaan on käynnissä laaja reserviläisten fyysisen toimintakyvyn

seurantatutkimushanke, jonka näkökulma on aiempaa monitieteisempi sisältäen muun muassa käyttäytymistieteellisiä kyselyitä (Pääsikunta 2014b).

Osa mainituista opinnäytteistä liittyy ennemminkin erilaisiin reserviläiskoulutuksen järjestelmiin (esim. Laukkanen 2007), pienten erityisryhmien koulutukseen (esim. Rauhala 1998; Vaaramo 2004; Suihko 2006) tai tieteenalan erityispiirteiden mukaiseen tarkasteluun (esim. Huihuri 2009), eivätkä ne näin ollen tarjoa kovinkaan paljon tietoa varsinaisen reservin koulutuksen kehittämiseksi. Aineistosta on kuitenkin havaittavissa tiettyjä toistuvia teemoja, joiden pohjalta reservin koulutusta voitaisiin kehittää. Toisaalta useat tutkimukset ovat käsitelleet varsin rajattua ja pientä kohdejoukkoa, joten niiden havaintoja ei voi kritiikittömästi yleistää eikä tehdä kokoavia johtopäätöksiä reserviläiskoulutuksesta. Aineistosta on kuitenkin löydettävissä tiettyjä ituja ja innovaatioita koulutuksen kehittämiseen, ja niitä tässä artikkelissa tarkastellaan.

Käytän aiemmin mainittua reservin osaamisen kehittämisen jaottelua hyödykseni aineiston analyysissä sijoittaen havainnot näiden teemojen alle. Toki tällainen jaottelu on suuntaa antava ja on mahdotonta vetää tarkkaa rajaa eri osa-alueisiin kuuluville tekijöille. Jaottelu antaa tarkastelulle kuitenkin selkeän raketin ja helpottaa aineistosta tulkittujen tuloksien arvioitavuutta.

LAADUKKAAT JA MÄÄRÄLTÄÄN RIITTÄVÄT KERTAUSHARJOITUKSET

Vuonna 2015 Puolustusvoimien kertausharjoituksissa vuosittain koulutettavien reserviläisten määrä nousee noin 18000 sotilaaseen (Hyppönen 2015). Kertausharjoituksia voidaan pitää reserviläiskoulutuksen päämenetelmänä ja yhtenä osana joukkotuotantojärjestelmää. Muutamien tutkimusten (mm. Ilvonen 1999) mielenkiinnon kohteena onkin ollut järjestettyjen harjoitusten kustannustehokkuus, joka on epäilemättä oleellista vähäisten resurssien optimaaliseksi kohdentamiseksi (ks. myös Siilasmaa ym. 2010, 103–104).

Kertausharjoitusten määrä on jäänyt tavoitetasosta säästöjen seurauksena. Tämä on aiheuttanut kertausharjoitustoimintaan tiettyjä muutoksia, kuten esimerkiksi Envallin (2009, 79) työstä käy ilmi. Joukkokohtaiset kertausharjoitukset ovat selkeästi vähentyneet ja nykyisin kertausharjoitukset keskittyvät suurempien joukkojen osien, kuten perusyksiköiden, harjoituksiin. Samoin on siirrytty koulutamaan joukkojen avainhenkilöitä koko joukon sijasta, jotta heillä olisi paremmat valmiudet oman joukkonsa johtamiseen valmiutta kohotettaessa.

Envallin (2009) mukaan on osittain päädytty asetelmaan, jossa varusmieskoulutuksella joukkotuotetut joukot eivät ole koskaan kokonaisuudessaan valmiita. Kertausharjoitusten määrän kasvattaminen on yksi tekijä, jota puolustusvoimauudistuksella tavoiteltiin, mutta olennaista olisi saada riittävän laaja kokonaisnäkemys reservin koulutuksesta. Yksi kertausharjoitus on vain pieni osa sodan

ajan joukon osaamisen kehittämisen kokonaisuutta. Jokainen harjoitus tulee rakentaa kokonaisuutta silmällä pitäen. Yksinkertaisimmillaan tämä voi tarkoittaa valmistavaa kartta- ja käsäynantoharjoitusta johtajille ennen varsinaisen joukon kertausharjoitusta.

Kertausharjoitusten määrän ja tarkoituksenmukaisen rytmityksen määrittämiseksi Envall (2009, 79) esittää, että on jatkettava tutkimuksia siitä, kuinka kauan joukon suorituskyky säilyy. Eriyisesti teknistyneiden aselajien joukot tarvitsevat runsaasti kertauskoulutusta ja uusia järjestelmiä hankitaan paljon, joten niiden riittävä osaaminen täytyy varmistaa kaikille tarvitsijoille. Toisaalta liian tiheä harjoituskierto kuluttaa sodan ajan materiaalia kohtuuttomasti (Siilasmaa ym. 2010, 103). Harjoitusten määrään ja rytmitykseen liittyvät tekijät ovat laajoja rakenteellisia kokonaisuuksia, joita ei voida ratkaista yksiselitteisillä ja nopeilla ratkaisuilla, vaan ne edellyttävät kokonaisvaltaista pitkäjänteistä suunnittelua ja toimeenpanoa.

Tutkimusten mukaan suomalaisilla on verrattain korkea maanpuolustustahoto, mutta se ei välttämättä konkretisoidu osallistumishalukkuudeksi reserviläistoimintaan tai kertausharjoitukseen (ks. Sinkko 2011; Envall 2009, 81). Reservin vaihtelevaa osallistumismotivaatiota tulee tukea hyvin suunnitelluilla ja tehokkaasti järjestetyillä kertausharjoituksilla. Myös työnantajia tulee informoida kertausharjoitukseen osallistumisen tärkeydestä (Siilasmaa ym. 2010, 103). Merkittävin huomio tutkimuskentässä on suuntautunut juuri kertausharjoitusten laatuun

painottuviin tutkimuksiin. Yleensä näissä tutkimuksissa on kuitenkin keskitytty nykyaikaisen tieto- ja viestintäteknikan tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntämiseen kertausharjoitusten suunnittelussa ja toteutuksessa. Eriyisesti monimuotooppiminen on ollut suosittu tutkimuskohde (esim. Heijari 2003; Huttunen 2011; Matilainen 2014). Puolustusvoimilla on käytössään oma avoin verkkooppimialusta (PVMOODLE), joka on luonnollinen valinta verkkooppimisen hyödyntämiselle kertausharjoitusten yhteydessä. Olennaista on kuitenkin oppia tuntemaan verkkotyökalu, jotta kykenee hyödyntämään sen erityisiä toiminnallisuksia parhaalla mahdollisella tavalla (ks. esim. Matilainen 2014).

Tutkimusten mukaan verkko-opetusta on käytetty apuna ennen kertausharjoitusta reserviläisten orientointiin muun muassa harjoitusperusteiden jakamisessa, lähtötasotesteissä ja materiaalipankkina. Näiden avulla on kyetty parantamaan joukon tiedollista lähtötasoa ennen varsinaisen harjoituksen alkua (ks. Heijari 2003; Huttunen 2011; Matilainen 2014). Matilaisen tutkimukseen (2014, 35) osallistuneiden reserviläisten mielestä verkossa voidaan kouluttaa erityisesti johtamisen perusteita, koulutustaitoa, taistelutekniikkaa ja -välineitä. Tärkeäksi nähtiin myös, että verkko-opetus kytkeytyy suoraan varsinaiseen harjoitukseen. Yksinkertaisimmillaan olennaisen materiaalin jakamisella verkossa etukäteen ja testejä tekemällä kyetään terävöittämään varsinaisen toiminnan käynnistämistä lähivaiheessa. Olennaista olisi kuitenkin pohtia laajemmin PVMOODLE-työkalun tarjoamia

mahdollisuuksia verkkopedagogisesta näkökulmasta, jotta valmistautumisvaiheeseen saataisiin vuorovaikutusta ja tavoitteellisuutta entistä paremmin.

Erityisesti henkilökunnan koulutuksella on mahdollista kehittää harjoitusten suunnittelijoiden verkkopedagogisia valmiuksia, jotta teknologian tarjoamat mahdollisuudet kyettäisiin täysimääräisesti hyödyntämään. Toisaalta erityisesti reserviläisten kannalta olisi tärkeää tehdä verkko-opetuksesta kiinteä osa reservin koulutusta, jotta järjestelmien käyttötaito pysyisi yllä ja materiaaliin olisi joustava pääsy omatoimisen opiskelun mahdollistamiseksi. Verkko-opetuksen myötä joukon johtajat voisivat aloittaa toiminnan suunnittelun kouluttajan ohjaamana jo harjoitusten etävaiheessa ja miehistö voi perehtyä omaan toimintaansa liittyvään materiaaliin, tehdä esimerkiksi kuntokartoituksen ja kehittää fyysistä kuntoaan.

VAPAAEHTOINEN MAANPUOLUSTUSTYÖ

Vapaaehtoinen maanpuolustuskoulutus käynnistettiin Suomessa vuonna 1992 Pariisin rauhansopimuksen rauettua. Tuolloin vapaaehtoisen maanpuolustustyön toteuttajaksi perustettiin Maanpuolustuskoulutus. Puolustusvoimat on tukenut vapaaehtoista maanpuolustuskoulutusta materiaalilla ja koulutusavulla. 1990-luvun lopulla vapaaehtoinen maanpuolustusjärjestelmä muotoutui sisältämään Puolustusvoimien tarjoamat vapaaehtoiset harjoitukset, Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen kurssit sekä muun oma-

ehtoisen toiminnan paikallisosastoissa ja reserviyksiköissä. Vapaaehtoista maanpuolustustyötä pidetään tärkeänä maanpuolustustahdon ylläpitäjänä, kehittäjänä ja sotilaallisia valmiuksia palvelevan koulutuksen antajana. (Sakala 2009, 13–14; Pääesikunta 2014a.)

Nykyään Maanpuolustuskoulutusyhdistys (MPK) on julkisoikeudellinen yhdistys, jonka asema on selkeästi määritetty laissa. Yhdistys on Puolustusvoimien strateginen koulutuskumppani, joka kouluttaa Puolustusvoimien tilaamilla sotilaallisen koulutuksen ja sotilaallisia valmiuksia kehittävillä kurseillaan noin 25000 reserviläistä vuodessa. Yhdistyksen noin 2000 kouluttajaa ovat saaneet kouluttaja- ja aselajikoulutuksen sekä harjaantuneet eri kurssien kouluttajatehtävissä. (ks. Kalliomaa & Liimatta 2015, 9, 11.) Toiminnan volyyymi on siis merkittävä. Nykyisin vapaaehtoiseen maanpuolustukseen kuuluu kolme eri osa-aluetta: Puolustusvoimien vapaaehtoiset harjoitukset, MPK:lta tilattavat koulutustapahtumat ja MPK:n järjestämät sotilaallisia valmiuksia palvelevat koulutustapahtumat (Sakala 2009, 18).

Voitaneen todeta, että vapaaehtoisen maanpuolustuskoulutuksen historia on maamme kansallisista erityispiirteistä johtuen lyhyt, mutta kehitystyö reilun kahdenkymmenen vuoden aikana on ollut jatkuvaa ja määrätietoista. Varmasti osittain tästä johtuen vapaaehtoisen maanpuolustuksen tutkimuskenttä on varsin suppea. Tutkielmat ovat keskittyneet pääosin MPK:n käytettävyyden arviointiin Puolustusvoimien reservin koulutuksessa (Kuokkanen 2014) ja vapaaehtoiseen

maanpuolustukseen liittyvän koulutuksen kehittämisen tarkasteluun (Heinua 2013; Sarlin 2011; Härkönen 2002).

Puolustusvoimien tilaama sotilaallinen koulutus tulisi liittää entistä tiiviimmin osaksi joukkotuotantoa ja kertausharjoituksia. Vapaaehtoisella maanpuolustustyöllä on tärkeä asema Puolustusvoimien koulutuksen tukena, jolloin olennaista on riittävä kokonaisnäkemys toiminnasta, jotta ei tehdä päällekkäistä työtä. Esimerkiksi MPK voisi toteuttaa varsinaista joukon harjoitusta edeltävän johtajille suunnatun valmistavan suunnitteluharjoituksen (Kuokkanen 2014, 38) ja vapaaehtoisia harjoituksia voitaisiin käyttää osaamisen syventämiseen kertausharjoituksen jälkeen.

Tehokkuuden optimoinnin lisäksi kyseessä on mitä suurimmissa määrin merkittävä resurssikysymys. Nykyinen varusmieskoulutus on tarkasti mitoitettu ja sitoo joukko-osaston koulutusresurssit lähes täydellisesti. Tämän seurauksena erillisten kertausharjoitusten määrä on selvästi vähentynyt ja kertausharjoitukset toteutetaan yleensä laajojen varusmiesharjoitusten, kuten yhtymäharjoitusten (ks. esim. Ilvonen 1999), yhteydessä. (Envall 2009, 59–60.) Tällä ratkaisulla on omat etunsa, mutta luonnollisesti myös riskinsä, kuten kertausharjoitusten toteuttaminen täysin varusmieskoulutuksen ehdoilla. Reservin koulutuksessa tarvitaan korostetummin oppijat huomioivaa koulutusta (ks. Härkönen 2002).

Puolustusvoimaudistuksen myötä kertausharjoitusten määrää lisätään, mutta oleellista on varmistaa laadukas

koulutus, jonka yhtenä osana on riittävä ja osaava kouluttajajenkilöstö. Myös MPK:n kouluttajia olisi tarkoituksenmukaisesti käyttää nykyistä laajemmin kertausharjoituksissa, koska he ovat kouluttautuneet tehtäviinsä vapaaehtoisesti eikä heidän osaamistaan tule väheksyä (ks. Kuokkanen 2014; Envall 2009, 80; Hyppönen 2015). Puolustusvoimien tulisi osata antaa selkeät vaateet siitä, mitä MPK:n tarjoamalla koulutuksella halutaan saada aikaan ja toisaalta myös säännöllisesti seurata sitä, kuinka annettu koulutus saavuttaa asetetut tavoitteet. Erityisesti paikallisia eroja toimintatavoissa vaikuttaisi olevan jonkin verran, minkä vuoksi reservin koulutuksen parissa toimiville sotilaille on olemassa keskitetyn selkeän ohjauksen tarve (Kuokkanen 2014, 38; ks. myös Heinua 2013, 45).

Maakuntakompanioiden ja paikallisyksiköiden perustamisen myötä reservin koulutuksen tarve ja merkitys ovat selkeästi kasvamassa (esim. Sakala 2009, 19; Kuokkanen 2014, 37). Nämä joukot tarjoavat yhä useammille reserviläisille mahdollisuuden sitoutua sotilaalliseen maanpuolustustoimintaan. Olennaista olisi kyky sitouttaa reserviläiset osallistumaan näiden joukkojen toimintaan aktiivisesti, koska toiminta vaatii osallistujilta paljon. Heinuan diplomityön (2013) mukaan maakuntajoukoissa on jonkin verran lähtövaihtuvuutta, mutta syyt liittyvät useimmiten perheasioihin tai työkiireisiin ennemmin kuin tarjottuun koulutukseen. Olennaista olisi riittävän säännöllinen toiminta, jossa kuitenkin otettaisiin mahdollisimman hyvin huomioon reserviläisten

omat tarpeet. Konkreettisimmillaan tämä tarkoittaa riittävän aikaista ja varmaa etukäteistietoa tulevasta harjoitusohjelmasta. Reserviläiset kaipaavat myös selkeästi laadukasta toiminnallista koulutusta, kuten ampumakoulutusta ja yhteistoimintaa viranomaisten kanssa. Heinuan (2013) mukaan tärkeimpiä kehittämiskohteita maakuntajoukkojen toiminnassa ovat yhteisen arvopohjan määrittäminen, entistä parempi fyysisen kunnon kehittämisen ohjaus ja reservin koulutusasioiden hoitajien määrän lisääminen esimerkiksi antamalla reserviläisille enemmän vastuuta.

Vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön kuuluu paljon muutakin kuin sotilaallinen koulutus tai sen välitön tukeminen. Vapaaehtoisen maanpuolustuksen kenttä on hyvin laaja, ja se sisältää useita erilaisia järjestöjä (esim. Sotilaskotiliitto), joiden ohjaamisessa MPK:lla on keskeinen asema. Vapaaehtoinen maanpuolustus on koko kansan asia ja sen kautta myös nuoret ja naiset voivat osallistua toimintaan (Sakala 2009, 16; Siilasmaa ym. 2010, 104). Puolustusvoimauudistuksen myötä valtakunnallinen varuskuntaverkosto on harventunut, joten Puolustusvoimien aluetoimistojen merkitys maakunnallisen ja paikallisen maanpuolustustyön ohjaamisessa on kasvanut. Paikallisjoukot ovat merkittäviä vapaaehtoisen maanpuolustustyön organisoijia ja tukijoita omilla alueillaan (ks. Heinua 2013; Pääesikunta 2014a).

Maanpuolustustyön kirjon tulee olla riittävän laaja, jotta se tavoittaa erilaiset kohderyhmät ja mahdollisimman monella on mahdollisuus osallistua siihen haluamallaan tavalla. Tärkeätä on toiminnan

kannustavuus ja hyvähenkisyys, jotta osallistujat voivat kokea, että heidän osallistumistaan arvostetaan ja pidetään tärkeänä. Määrätietoisen vapaaehtoisen maanpuolustustyön avulla voidaan pitää yllä maanpuolustustahtoa koko maassa.

RESERVILÄISTEN OMAEHTOISEN OSAAMISEN JA TOIMINTAKYVYN YLLÄPITO JA KEHITTÄMINEN

Lienee yleisesti hyväksytty näkemys, että nuorten asenneilmasto on monimuotoistunut ja yksilöllistyminen on selkeä trendi (esim. Nuorisobarometri 2005). Koulutusinstituutiot ovat joutuneet muuttamaan toimintatapojaan ja opetelleet uudenlaisia markkinatalouteen pohjautuvia toimintatapoja. Puolustusvoimienkin on osallistuttava aktiivisesti kansallisille ja myös kansainvälisille koulutusmarkkinoille ja samalla tuotava omaa koulutus tarjontaansa ja sen merkitystä laajemmin esille. Samat havainnot pätevät myös vapaaehtoisen maanpuolustustyöhön. Puolustusvoimien koulutuskulttuuri onkin lähentynyt muun yhteiskunnan koulutuskulttuuria (Halonen 2007; ks. myös Laitinen 2010), mikä on tarpeellista nykynuorison ja tulevan reservin tavoittamiseksi. Maanpuolustustyössä olisi oleellista löytää oikeanlainen tasapaino yhteisöllisyyden ja riittävän yksilöllisen tavoitteellisuuden välillä (Kallioma & Liimatta 2015, 10).

Nykypäivänä erilaiset sosiaalisen median palvelut tarjoavat huomattavia mahdollisuuksia Puolustusvoimien ja reserviläisten väliseen yhteydenpitoon (esim. Koski 2012). Kutsuntojen ja palvelukseen astumisjärjestelyjen helpottamiseksi

on jo käytetty erilaisia asevelvollisille suunnattuja digitaalisia palveluita, kuten kuntokartoitusta ja henkilökohtaisen kunto-ohjelman laatimista. Vastaavanlaisia palveluita voisi luontevasti kehittää myös asepalveluksen jälkeiselle ajalle laajemminkin kuin kertausharjoitusten tukemiseen (esim. Siilasmaa ym. 2010, 105–106). PVMOODLE tarjoaa huomattavia mahdollisuuksia myös varsinaisten sisältöjen opiskelulle ja itsensä kehittämiseksi verkko-opiskeluna. Matilainen (2014, 56) pohtiikin, että verkko-opetuksen voisi kytkeä osaksi jo varusmiespalvelusta ja reservissä oloa. Tämä edellyttäisi luonnollisesti riittävästi osaavia verkko-opetuksen suunnittelijoita ja toteuttajia niin Puolustusvoimissa kuin MPK:ssa.

Reserviläisten omaehtoisen osaamisen ja osallistumisen kehittämisen aktiivinen tukeminen on tärkeätä, sillä osallistuminen edellyttää riittävää motivaatiota. Vapaaehtoisen maanpuolustustoimintaan osallistuvat jo valmiiksi maanpuolustukseen myönteisimmin suhtautuvat ihmiset. Olennaista on löytää keinoja koko laajan reservin aktivoimiseksi. Juuri osallistumismotivaatio on keskeinen tekijä, jota useissa tutkimuksissa painotetaan (esim. Savonen 2011; Sinkko 2011; Koski 2012; Heinua 2013; Wilska 2010; ks. myös Siilasmaa ym. 2010).

Tutkimuksissa esitetään huoli siitä, että Puolustusvoimat ei kykene tai osaa aktiivisesti hyödyntää osaavia reserviläisiään (ks. myös Siilasmaa ym. 2010, 11–12). Ammattisotilaiden vähäinen määrä sodan ajan joukoissamme kuitenkin edellyttää reserviläisten kouluttamista vaativiin ja laaja-alaisiin tehtäviin (Hyppönen 2015).

Sinkko (2011) pohtii, että erityisesti reservin upseerien osaamista voitaisiin hyödyntää huomattavasti nykyistä paremmin. Heissä on erityisen paljon potentiaalia, koska he ovat maanpuolustustahtoisempia kuin muut varusmiesryhmät, heidän palvelumotivaationsa ja psykososiaalinen toimintakykynsä ovat keskimäärin parempia kuin muiden. Edelleen suurin osa heistä jatkaa opintojaan varusmiespalveluksen jälkeen. Tämän seikan huomioon ottaminen voisi parantaa heidän käyttöönsä reserviläisarmeijan resurssina. Toinen erityisryhmä, jonka laajempi hyödyntäminen saa paljon kannatusta, ovat kriisinhallintatehtävistä kotiutuneet reserviläiset. Heitä voisi esimerkiksi pyrkiä rekrytoimaan MPK:n kouluttajiksi (Kuokkanen 2014; vrt. Heinua 2013, 84).

Merkittävin asia on kuitenkin mahdollisimman monen reserviläisen saaminen vapaaehtoisen maanpuolustustoiminnan piiriin. Sinkko (2011, 149–150; ks. myös Kuokkanen 2014, 40–41) tuo esiin tehtävän haasteellisuuden. Kotiutuvien varusmiesten innokkuus vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön ei ole kovin korkealla tasolla. Arvattavasti myönteisimmin vapaaehtoiseen maanpuolustukseen suhtautuvat reservin upseerit ja aliupseerit. Erityisesti miehistötasoisissa tehtävissä toimivien reserviläisten aktivointi olisi tärkeätä. Tämä on merkittävä haaste niin Puolustusvoimien kuin MPK:n toiminnalle.

Osaltaan haluttomuus johtuu selkeästi siitä, että osallistumismahdollisuuksista ei ole riittävästi tietoa. Tärkeitä informaatiokanavia osallistumismahdollisuuksista vapaaehtoiseen maanpuolustukseen ovat

varusmiespalveluksen lopulla pidettävät kotiuttamisoppitunnit ja kertausharjoitukset (Kuokkanen 2014, 39; Sinkko 2011). Puolustusvoimien olisi varmistettava, että nämä tiedottamismahdollisuudet käytetään tehokkaasti hyväksi. Toki vapaaehtoista maanpuolustustyötä kannattaisi tehdä näkyväksi laajemminkin osana asepalvelusta. Vapaaehtoista maanpuolustustyötä on markkinoitu monin eri tavoin, kuten esimerkiksi erilaisissa yleisötilaisuuksissa ja MPK:n toiminnassa. Tiedottamisessa on hyödynnetty myös Puolustusvoimien internet-sivuja, mutta niitä ei ole koettu riittävän informatiiviseksi (Heinua 2013, 88). Reserviläiset itse on koettu merkittäviksi tiedottajiksi ja rekrytoijiksi. Erityisesti maakuntajoukkojen johtajia on pyritty sitouttamaan toimintaan käyttämällä heitä aktiivisesti hyväksi tässä työssä (Heinua 2013, 88, 101; Kuokkanen 2014, 39).

Joukkotuotantojärjestelmän onnistumiselle keskeinen tekijä on henkilöstön sijoittaminen osaamistaan ja kykyjään vastaaviin tehtäviin. Sinkon (2011, 146–149) tekemissä laajoissa tilastollisissa tarkasteluissa jopa viidennes miehistötehtävissä olevista reserviläisistä koki olevansa väärässä tehtävässä. Siilasmaan työryhmän raportin (2010, 101–102) mukaan useat reserviläiset eivät ole tietoisia sodan ajan sijoituksestaan tai edes siitä onko heidät ylipäättään sijoitettu. Useissa opinnäytteissä erityisesti reserviläisten jatkosijoittaminen herättää paljon keskustelua (Envall 2009; Sinkko 2011; Kuokkanen 2014). Useat nuoret lähtevät opiskelemaan varusmiespalveluksen jälkeen ja tällöin he saattavat Sinkon (2011, 155–156; ks. myös

Laitinen 2010, 189) mukaan etäännyä tehtävästään, johon heidät on sijoitettu varusmiespalveluksen jälkeen.

Omaehtoisen osaamisen kehittämisessä olisi tärkeätä kyetä huomioimaan reserviläisten siviiliosaaminen nykyistä joustavammin. Siviiliosaamista voitaisiin hyödyntää merkittävästi myös vapaaehtoisessa maanpuolustustoiminnassa, kuten paikallisjoukkojen koulutuksessa. Osaamista hyödynnetään jo nyt, mutta se on yleensä näkynyt lähinnä siten, että henkilöitä on käytetty koulutuksessa rastinpitäjinä. Toisaalta kyse on myös siitä, kuinka aktiivisesti reserviläinen tuo omaa osaamistaan esille (Heinua 2013, 80). Reserviläisten tulisi kyetä kehittämään myös sotilaallisia tietojaan ja taitojaan opiskelemalla verkossa ja osallistumalla MPK:n koulutukseen. Reserviläisille tulisi kyetä osoittamaan, että omaehtoisella osaamisen kehittämisellä on merkitystä, jos haluaa edetä vaativampiin tehtäviin (ks. esim. Siilasmaa ym. 2010, 104). Tarvitaisiin konkreettisia mekanismeja siihen, kuinka reserviläinen pitää Puolustusvoimat tietoisena kehittyvästä osaamisestaan, ja kuinka tämä osaaminen aidosti huomioidaan. Toisaalta myös Puolustusvoimat tarvitsevat konkreettisen yhteydenpito-kanavan reservin suuntaan. Siilasmaan työryhmän raportissa (2010, 10–11) esitetään viranomaisten yhteistä asevelvollisuustietojärjestelmää ratkaisuksi tähän.

Toinen sijoittamiseen ja osaamiseen liittyvä esiinnoussut tekijä on sijoittamattoman reservin käyttö. Puolustusvoimauudistuksen myötä sodan ajan joukkojen määrää supistettiin entisestään, minkä seurauksena noin 100 000

reserviläistä jäi kokonaan ilman sodan ajan sijoitusta. Merkittävä kysymys on, kuinka nämä henkilöt pidetään maanpuolustustoiminnassa mukana ja kuinka estetään heidän maanpuolustustahtonsa heikentyminen. Siilasmaan työryhmän raportissa (2010, 101–102) esitetään, että otettaisiin käyttöön käsite ”aktiivinen sijoitusaika”, joka kuvaa sitä aikaa, jonka asevelvollinen on sijoitettuna sodan ajan tehtävään. Tulevaisuudessa miehistöllä tämä aika päättyy noin 35 vuoden iässä. Tämän jälkeen sijoituksetta jääneitä kehoitettaisiin hakeutumaan muiden viranomaisten poikkeusolojen organisaatioihin. Tällainen siirtyminen pohjautuisi viranomaisten yhteiseen varaamisrekisteriin, jota voitaisiin ylläpitää asevelvollisen tietojärjestelmässä.

Kuokkanen (2014) esittää mahdollisena ratkaisuna jatkosijoitusongelmaan varsinais-suomalaista innovaatiota, jossa sijoittamattomista henkilöistä voitaisiin muodostaa koulutusyksikkö, joka kouluttaa perustettavia joukkoja valmiutta kohotettaessa (vrt. Sarlin 2011). Myös MPK:n koulutus- ja tukiyksiköiden kouluttajia voisi sijoittaa kyseiseen organisaatioon. Sodan ajan sijoituksen myötä henkilöillä olisi mahdollisuus nousujohteiseen koulutukseen ja vaativampiin tehtäviin etenemiseen ja mahdollisuus saada reservinarvossa ylennyksiä. (Kuokkanen 2014, 37.) Reserviläisiä tulisi motivoida omaehtoiseen kouluttautumiseen juuri tällaisin yksinkertaisin mutta konkreettisin keinoin.

HAVAINTOJA RESERVIN KOULUTUKSEN KOKONAISUUDESTA

Tässä artikkelissa luotiin katsaus suomalaisen reserviläiskoulutuksen tutkimuskenttään Maanpuolustuskorkeakoulun kirjaston tekemän koosteen pohjalta. Katsauksessa keskityttiin erityisesti kertausharjoitusten merkitykseen reserviläisten osaamisen kehittämisessä, vapaaehtoisen maanpuolustustyön asemaan ja reserviläisten omaehtoiseen toimintakyvyn ja osaamisen kehittämiseen. Kertausharjoituksia voidaan tehostaa erityisesti hyödyntämällä paremmin MPK:n tarjoamia koulutusresursseja sekä tehostamalla ja kehittämällä verkko-opetusta harjoituksen orientointivaiheessa. Toisaalta ei kuitenkaan tule unohtaa perinteisen tavoitteellisen sotilaskoulutuksen merkitystä varsinaisessa harjoitusvaiheessa.

Vapaaehtoinen maanpuolustustyö tulee organisoida entistä tiiviimmin osaksi Puolustusvoimien sodan ajan joukkojen kouluttamista. Vapaaehtoisella maanpuolustustyöllä on merkittävä asema joukkojen osaamisen ylläpitämisessä ja kehittämisessä, kuten myös laajemmin maanpuolustustahdon kehittäjänä. Maakunta- ja paikallisjoukoilla on keskeinen asema tämän työn käytäntöön viemisessä, ja sitä tulee aktiivisesti hyödyntää. MPK on Puolustusvoimien tärkeä strateginen kumppani, jonka osaamista tulee hyödyntää systemaattisesti sotilaallisen osaamisen ja sitä tukevien valmiuksien rakentamisessa. Yhteistoiminnan jäntevöittämiseksi tarvitaan selkeätä työnjakoa ja standardoituja laatuvaatteita toiminnan pohjaksi.

Omaehtoinen toimintakyvyn kehittäminen ja osallistuminen edellyttävät riittävää motivaatiota. Reserviläisten tulee saada riittävästi useita eri kanavia pitkin välitettyä tietoa mahdollisuuksista osallistua toimintaan. Vapaaehtoisessa maanpuolustustoiminnassa tulee kyetä hyödyntämään reserviläisten osaamista entistä monipuolisemmin ja toisaalta reserviläisille tulee tarjota mahdollisuuksia kehittää omaa osaamistaan poikkeusolojen tehtävissään. Tästä on hyötyä sekä Puolustusvoimille että vapaaehtoisen maanpuolustustoiminnan järjestäjälle, mutta myös reserviläiselle itsellensä. Verkko-oppimisalusta PVMOODLE tarjoaa työkalun yhteydenpidolle reservin kanssa laajemminkin kuin kertausharjoituksiin liittyen. Yhteydenpidon reserviläisten kanssa tulee olla aktiivista. Esimerkiksi keväällä lähetetty reserviläiskirje oli askel oikeaan suuntaan reservin aktivoimiseksi.

Laadukas reservin osaamisen kehittäminen vaatii usean toimijan tarjoamien resurssien yhteensovittamista ja käyttämistä. Oleellista on selkeä koko-

naisnäkemys sodan ajan joukkojen osamisen kehittämisen vaatimasta kokonaisuudesta läpi joukon elinkaaren. Kertausharjoitukset ovat joukon suorituskyvyn rakentamisen päämenetelmä, mutta osaamisen kehittämistä voidaan tukea merkittävästi vapaaehtoisilla harjoituksilla ja MPK:n koulutuksella. Vapaaehtoisilla maanpuolustusjärjestöillä on jatkossa merkittävä asema maanpuolustustahdon ylläpitäjänä ja kehittäjänä.

Katsauksen johtopäätöksenä voidaan todeta, että reservin koulutuksen tutkimuskenttä on hyvin hajanainen. Reservin koulutukselle ei ole vielä muodostunut omaa selkeätä tutkimuskenttää, mutta joitain merkittäviä havaintoja toiminnan kehittämisestä on kuitenkin kyetty teemmään. Todennäköisesti ilmiötä kohtaan osoitetaan jatkossa kasvavaa tutkimuslistaa mielenkiintoa. Reservin koulutuksen tutkimusta voidaankin pitää eräänlaisena asevelvollisuustutkimuksen alalajina, joten on luontevaa, että siihen aletaan kiinnittää entistä laajempaa huomiota.

Lähteet

- Envall, O. 2009. *Joukkotuotanto sodan ajan joukkojen koulutusmenetelmänä*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Taktiikan laitos. Julkaisusarja 1. Taktiikan tutkimuksia. Helsinki.
- Halonen, P. 2007. *Puolustusvoimien koulutuskulttuurin rakentuminen*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Koulutustaidon laitos. Julkaisusarja 2. Helsinki.
- Heijari, T. 2003. *Oppimisen ja monimuoto-opetuksen kehittäminen kertausharjoituksessa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Koulutustaidon laitos. Yleisesikuntaupseerikurssi 50 diplomityö.
- Heinua, P. 2013. *Maakuntajoukkojen osaamisen kehittäminen*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos Yleisesikuntaupseerikurssi 56 diplomityö.
- Hoikkala, T., Salasuo, M. & Ojajärvi, A. 2009. *Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju*. Nuorisotutkimusverkosto: Helsinki.
- Huikuri, R. 2009. *"Kenttäharmaat päälle vai ei?": oikeusdogmaattinen tutkimus kertausharjoituksista lykkäys- ja vapautusasioihin liittyvän normiston tulkinnaasta ja soveltamisesta puolustusvoimien kontekstissa*. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Pro gradu-tutkielma.

- Huttunen, T. 2011. *Monimuoto-opetuksen hyödyntäminen reserviläiskoulutuksessa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Härkönen, K. 2002. *Koulutuskulttuuri vapaaehtoisissa harjoituksissa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Koulutustaidon laitos. Esiupseerikurssi 55 tutkielma.
- Hyyppönen, H. 2015. Muutos on mahdollisuus - näkymiä reservin koulutuksesta. Teoksessa *Kylkirauta 1/2015*. Kadettikunta: Helsinki, 16–19.
- IIVONEN, M. 1999. *Ilmatorjuntaleirin varusmies- ja reserviläiskoulutuksen kustannus-hyötyanalyysi*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen laitos. Yleisesikuntaupseerikurssi ilmasotalinja 23 diplomityö.
- Kalliomaa, M. & Liimatta, H. 2015. Paikallispataljoona – suomalainen kodinturvajoukko. MPK:n hallituksen puheenjohtajan Juha Korkeaon haastattelu. Teoksessa *Kylkirauta 1/2015*. Kadettikunta: Helsinki, 8–11.
- Koski, H. 2012. *PVMOODLE:n käyttö asevelvollisten orientoinnissa ja maanpuolustustahdon kehittämisessä*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Esiupseerikurssi 64 tutkielma.
- Kuokkanen, M. 2014. *Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen käytettävyyks puolustusvoimien reservin koulutuksessa – Reserviläinen opettaa reserviläiselle*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Esiupseerikurssi 66 tutkielma.
- Laitinen, K. J. 2010. Ohi on. Havaintoja varusmiesten loppukyselystä ja nuorisobarometristä. Teoksessa S. Myllyniemi (toim.) *Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 107. Helsinki, 180–190.
- Laukkanen, A. 2007. *Asevelvollisuusalan toiminnalliset vaatimukset henkilöstötietojärjestelmälle*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Täydennyskoulutus- ja kehittämiskeskus. Opistoupseerin jatkokurssin opinnäytetyö.
- Matilainen, H. 2014. *Verkko-opetus-ratkaisu reserviläisten orientointiin kertausharjoituksessa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Esiupseerikurssi 66 tutkielma.
- Mäkinen, J. 2013. Suomalaisesta asevelvollisuudesta: Tutkituista eduista ja haitoista. Teoksessa *Tiede ja ase 71*. Suomen sotatieteellisen seuran julkaisuja, 9–26.
- Mäkinen, J. & Muhli, M. 2014. Tutkimuksia asevelvollisuudesta. Teoksessa M. Muhli (toim.) *Osaa mistä puolustusvoimille, yksilölle ja yhteiskunnalle*. Puolustusvoimien koulutustoimialan vuosiseminaari 2014. Pääesikunta Henkilöstöosasto: Helsinki, 29–32.
- Ojajärvi, A. 2015. *Terve sotilas! – Etnografinen tutkimus varusmiesten terveystajusta sosiaalisena ilmiönä*. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.
- Pääesikunta. Henkilöstöosasto. 2014a. *Reservin koulutuksen ja vapaaehtoisen maanpuolustuskoulutuksen kehittämissuunnitelman tuki- ja raportointimateriaali*. Puolustusvoimien asianhallintajärjestelmän asiakirja AK13527/26.6.2014. Helsinki.
- Pääesikunta. Henkilöstöosasto. 2014b. *Reserviläisten fyysisen toimintakyvyn tutkimus 2015*. Puolustusvoimien asianhallintajärjestelmän asiakirja AK26041/19.12.2014. Helsinki.
- Pääesikunta. Koulutusosasto 2015. *Reservin koulutus ja vapaaehtoinen maanpuolustuskoulutus: velvollisuus, vapaaehtoisuus, omatoimisuus*. Puolustusvoimien koulutustoimialan vuosiseminaari 2015. Helsinki.
- Rauhala, J. 1998. *Pioneeriryksiköihin sijoitettavien reserviläisjohtajien kouluttaminen*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Yleisesikuntaupseerikurssi 45. maasotalinja diplomityö.
- Sakala, T. 2009. *Reservin koulutusjärjestelmän kehittyminen*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Sotahistorian laitos. Sotatieteiden kandidaatin tutkielma.
- Sarlin, S. 2011. *Taistelukoulutusyksikön suorituskyvyn rakentaminen*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Esiupseerikurssi 63 tutkielma.
- Savonen, P. 2011. *Etäopiskelun hyödyntäminen reservin koulutusjärjestelmässä*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Sotatieteiden kandidaatin tutkielma.

- Siilasmaa, R., Ahtisaari, M., Ala-Pietilä, P., Jungner, M., Komi, K., Ojajärvi, A., Parkkinen, M., Siimes, O., Rätty, A. & Virtanen, V. 2010. *Suomalainen asevelvollisuus ”Puolustuksen perusta, yksilöä motivoiva ja myönteisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia korostava”*. Puolustusministeriö: Helsinki.
- Sinkko, R. 2011. Reserviupseerit – käyttämätön resurssi? Teoksessa *Tiede ja ase 69*. Suomen sotatieteellisen seuran julkaisuja, 127–160.
- Suihko, R. 2006. *Liikekannallepanoryhmän osaamisen kehittäminen*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Koulutustaidon laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Vaara, J., Ohrankammen, O., Vasankari, T., Santtila, M., Fogelholm, M., Kokkonen, E., Suni, J., Pihlajamäki, H., Mäntysaari, M., Häkkinen, A., Häkkinen, K. & Kyröläinen, H. 2008. *Reserviläisten fyysinen suorituskyky 2008*. Pääesikunnan henkilöstöosasto: Helsinki.
- Vaaramo, J. 2004. *Puolustusvoimien antama koulutus papeille poikkeusoloja varten*. Maanpuolustuskorkeakoulu: Helsinki.
- Wilska, M. 2010. *Reservin johtajien motivaatio kertausharjoituksissa: kyselytutkimus rajajoukoissa*. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Kauppatieteiden laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Wilska, T.-A. (toim.) 2005. *Erilaiset ja samanlaiset. Nuorisobarometri 2005*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 59. Helsinki.